

ЮРІЙ ПАВЛОВИЧ НЕКРУТЕНКО (30.IV.1936—11.VI.2010)

Юрій Некрутенко народився 30 квітня 1936 р. у Києві на Андріївському узвозі. Дитячі захоплення — спочатку акваріумістикою, а потім метеликами — привели його до колекції лускокрилих Зоологічного музею Київського університету імені Тараса Шевченка і спонукали написати першого листа фундатору цієї колекції Левові Андрійовичу Шелюжку, який мешкав з 1943 р. у Мюнхені. Вступивши 1957 р. на біологічний факультет Київського університету, Юрій невдовзі розпочав вивчення кавказьких та кримських метеликів під проводом Євгена Семеновича Міляновського, відомого натураліста із Сухумі, якого вважав своїм учителем.

Ще навчаючись в університеті, а потім працюючи бетоновальником на будівництві Київського метрополітену, Юрій відвідував лекції з латини на філологічному факультеті і римського права на юридичному факультеті, а крім того, ще й з анатомії людини в Київському медичному інституті. Ці знання і визначні філологічні здібності визначили багато що у стилі та напрямку його наукової роботи.

1962 р. він закінчив біологічний факультет і був прийнятий молодшим науковим співробітником до Інституту геологічних наук АН УРСР. Тут він написав першу монографію, «Филогения и географическое распространение рода *Gonerptegix* (Lepidoptera, Pieridae). Опыт историко-зоогеографического исследования», в якій вже позначилися всі особливості його подальшої авторської стилістики: найглибші історичні розшуки, вивчення автентичних першоописів, часто в стародруках XVIII — початку XIX ст., критичне ставлення до всіх авторитетів, лапідарний і дещо класицистичний стиль, позбавлений наукоподібності і водночас цілком відмінний від безлицих пересічних наукових публікацій. Ця книжка вийшла друком 1968 р. З 1967 р. Ю. П. працював на посаді старшого наукового співробітника Інституту захисту рослин і 1969 р. захистив кандидатську дисертацію.

З квітня 1979 р. Юрій Павлович працював в Інституті зоології Академії наук Української РСР на посаді старшого наукового співробітника зоологічного музею, продовжуючи експедиції на Кавказ, і був куратором колекції метеликів, до якої в повному обсязі долучає зібрану ним за 20 років колекцію. Ю. П. Некрутенка обирають членом Польського ентомологічного товариства (з 1965 р.), Європейського ентомологічного товариства, почесним членом Іспано-латиноамериканського лепідоптерологічного товариства (з 1978 р.) та ін. Протягом 1981—1983 рр. Ю. П. підготував декілька бібліографічних оглядів до «Bibliographia europaica lepidopterologica», що вийшли у Німеччині та Англії, а 1985 р. випустив друком монографію «Булавоусые чешуекрылые Крыма», яка одразу стала бібліографічною рідкістю. Тоді ж Ю. П. приступив до підготовки наступної великої монографії — «Дневные бабочки Кавказа» [т. I], що вийшла друком 1990 р. У цей час Ю. П. багато спілкувався з молодими ентомологами, даючи їм поради в різних галузях ентомології, а надто — у питаннях бібліографії та номенклатури, де Ю. П. був беззаперечним експертом.

Саме завдяки виключним знанням у цих галузях, а також через прекрасну обізнаність в іноземних мовах, наприкінці 1983 р. Юрій Павлович отримав пропозицію стати науковим редактором журналу «Вестник зоологии». За його ініціативи було значно змінено формат журналу, запроваджено обов'язкові англійські резюме (які Ю. П., як правило, писав замість авторів) і щорічний список назв нових таксонів і нових синонімів (який він власноруч укладав). Ю. П. дбав про неухильне дотримання букви Кодексу зоологічної номенклатури в журналі і взагалі про культуру наукового письма на сторінках «Вестника зоологии». Свою редакторську позицію він пояснював так: «Протягом своєї наукової кар'єри провідною ідеєю відчував прискіпливе ставлення до адекватного висвітлення наслідків наукових досліджень засобами мови (зосібна української). Завжди вважав (і тепер вважаю), що якість наукових досліджень, а особливо якість викладення їхніх наслідків, залежить від загального культурного рівня авторів-науковців. Немає доброї науки без доброго культурного підґрунтя. Наука є частиною національної культури і відтак повинна творитися культурною елітою. Неелітарної науки не існує».

За 13 років роботи в журналі він де-факто не тільки встановив високий рівень вимогливості до рукописів, але й створив коло молодих науковців, які прагнули сягнути і тієї широти наукового світогляду, і тих глибин світової культури, що були для нього рідною стихією. Саме вони, крім найвірніших друзів — Віктора Петровича Шарпила та співробітників редакції і бібліотеки — склали найближче оточення Ю. П. Без перебільшення, Юрій Павлович залишив по собі в Інституті зоології численну наукову школу таксономістів, у яких він знаходив таку ж любов до культури, до слова загалом і до зоологічної номенклатури зокрема. При цьому він, як міг, дистанціювався від удаваної інтелігентності.

Коли Ю. П. вже досягнув значних висот у лепідоптерології, мав за плечима три монографії і був готовий розпочати роботу над другим томом «Дневных бабочек Кавказа», коли його спіткала біда: лікарі ампутували вражену гангреною ногу. Експедиції, гори і полювання на метеликів, усе, що становило найкращу частину ентомологічного буття, було раз і назавжди перекреслене.

Підтримувала в цей час робота редактора. До редагування «Вестника» додався часопис Європейського лепідоптерологічного товариства «Nota lepidopterologica», а вже 1992 р. Юрій Некрутенко разом з видавцем Володимиром Раєвським, також колишнім співробітником Зоомузею, розпочав видання маленького, але різномовного і барвистого «Журналу Українського ентомологічного товариства», — цього разу вже у якості головного редактора. Дещо розраджували Ю. П. поїздки до Німеччини, Італії, Нідерландів, Данії та Бельгії. Там у нього були колеги і друзі, які шанували його і запрошували для укладання систематичних каталогів колекційних фондів. З великим теплом Ю. П. згадував їхню підтримку та зустрічі німецьких лепідоптерологів у «Värenschenke» на Фрідріхштрассе. В Німеччині його любили і у захваті згадували його стиль роботи і дотепні жарти.

Завдяки електронній пошті Ю. П. брав участь в обговоренні проєкту нового, IV Міжнародного кодексу зоологічної номенклатури. Прагнучи піднести українську зоологію на належний їй міжнародний рівень, він у стислий термін переклав Кодекс українською, — раніше, ніж його було перекладено російською. Ю. П. вдався до ретельного пошуку відповідників, шліфуючи кожен вислів і звертаючись по допомогу до тих небагатых колег, хто відчував українське слово, і несподівано знайшов українського редактора в особі Ізяслава Мойсєєвича Кержнера — видатного пітерського ентомолога і автора російських перекладів Кодексу. Отримавши врешті дозвіл Міжнародного тресту із зоологічної номенклатури і знайшовши видавця, на початку 2003 р. Ю. П. надрукував перший український Кодекс, довівши, що українська мова є тонким і надзвичайно гострим інструментом у руках вправного майстра, що любить слово як таке — українське, російське, польське, англійське, латинське, нідерландське, німецьке, французьке (а мови Юрій Павлович знав тією чи іншою мірою і любив), а спроби довести протилежне коріняться у вульгарній ледачкватості мозку і душі.

У своєму прагненні розкрити значущість і красу української мови, Юрій Павлович пішов ще далі, ініціювавши факсимільне перевидання раритетного «Словника зоологічної номенклатури (1927–1928)», лексикографічного пам'ятника українського «розстріляного відродження», який мав би слугувати підґрунтям для сучасної української зоологічної лексикографії. Завдяки ентузіазмові колег Ю. П. з Інституту зоології, цей словник побачив світ вже взимку 2005 р., збагативши наукову мову багатьма влучними, але практично забутими народними назвами.

Протягом 2000–2007 р. Юрій Павлович переклав українською мовою роман Михайла Булгакова «Мастер и Маргарита». До перекладу він додав власний коментар, або ж «Екзегезу», яка стала самостійним текстологічним дослідженням, що за науковим рівнем не поступається його ентомологічним працям. Так в українську культуру було повернуто книгу, що виросла із самого серця Міста. Слід зазначити, що експеримент вийшов вдалим, відторгнення не сталося, і трансплантація відбулася. Книжка вже витримала два видання і, сподіваємося, витримає ще не одне. Крім цього, він переклав українською «Театральный роман» і «Белую гвардию», але ці переклади досі не видано.

Юрій Павлович не припиняв і ентомологічних досліджень. За участі В. Чиколовця і В. Раєвського він видав перший ілюстрований визначник, чи краще сказати, кишеньковий атлас денних метеликів України, який став останньою, підсумковою великою працею Ю. П. Некрутенка в лепідоптерології.

Прагнення досконалості у слові і науці подарували на додаток Юрію Некрутенку вісімнадцять років нелегкого, часом нестерпного і водночас плідного життя. Та хвороба поступово, але невідступно знову брала своє, і перед Різдом 2010 року стан його здоров'я різко погіршився.

За вікном лікарні пробивалося сонце через хмари, над Гончаркою, над Кислівкою і Андріївським узвозом вітер розвіював, наче дим, чорну галич. Здавалося, що невдовзі до нього повернеться весна і молодість, до нього, блискучого, зухвалого, кмітливого і стильного в усьому — від слова до власноруч зав'язаної краватки-метелика — хлопця з Подолу, аристократа від науки, людини різнобічних інтересів, абсолютної працездатності та строгого наукового підходу до будь-якої праці. До нього, хто тепер назавжди залишиться видатним українським вченим-ентомологом, систематиком і перекладачем Юрієм Павловичем Некрутенком.

В. Корнєєв